

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
3 (67) / 2022

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 4 від 30 травня 2022 р.

Засновник – Національний університету
оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника
КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки
України 02.07.2020 № 886 збірник “Вісник
Національного університету оборони України”
включено до Переліку наукових фахових
видань України категорія «Б» у галузі
психологічні науки, спеціальність – 053

Вид видання – збірник наукових праць
Сфера розповсюдження – загальнодержавна

**Вісник Національного університету
оборони України.** Зб-к наук. праць. – К.:
НУОУ, 2022. – Вип. 3 (67). – 148 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В. І. – доктор психологічних наук,
професор;
Воляннюк Н. Ю. – доктор психологічних
наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних
наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних
наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних
наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних
наук, доцент;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук,
професор;
Володарська Н. Д. – кандидат
психологічних наук, старший науковий
співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних
наук, професор;
Фомич М. В. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка
Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук,
доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou @ ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE
NAMED AFTER IVAN CHERNIAKHOVSKYI

BULLETIN OF
NATIONAL
DEFENSE UNIVERSITY
OF UKRAINE
3 (67 / 2022)

THE COLLECTION OF SCIENTIFIC
PAPERS

Approved by
The Academic Council of the National
Defense University of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskyi
May 30, 2022 (Minutes № 4)

Founded by the National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi
Publication frequency – six times per year
Certificate of State Registration of Collection of
Scientific Papers KB № 16922-5692 IIP from July 15,
2010

According to the Order of Ministry of Education and Science
of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is included in
the List of scientific professional publications of Ukraine
category "B" in the field of psychological sciences, specialty
– 053.

Type of Publication – the Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution – countrywide.

**Bulletin of National Defense University of
Ukraine.** The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU,
2022. – Issue 3 (67). – 148 p.

EDITORIAL BOARD:

V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Danyiuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology),
Assistant Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science
(Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science
(Psychology), Professor;
M. Fomych – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Republic of Poland;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics),
Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:

Editor – **V. Osyodlo**,
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk**,
Candidates of Science (Politics), Assistant
Professor.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:

Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

ЗМІСТ

Питання психології

<i>Алещенко В. І.</i> Психологічний континуум лідерства в організаційній культурі військового керівника.....	5
<i>Barchi Beata</i> Creative potential of future professionals: psychological characteristics.....	13
<i>Березовська Л. І., Богайчук В. Ж.</i> Емоційна стійкість військовослужбовців: емпіричний ракурс.....	19
<i>Вовк Н. П., Мохнар Л. І.</i> Вектори удосконалення комунікації в умовах надзвичайних ситуацій.....	26
<i>Гоцуляк Н. Є., Славіна Н. С.</i> Нервово-психічна нестійкість і способи її діагностики у військовослужбовців.....	40
<i>Гуляк У. М.</i> Професійна мотивація військовослужбовців: досвід іноземних армій....	47
<i>Заушнікова М. Ю., Коханець А. С., Скочица О. П.</i> Особливості використання механізмів психологічного захисту в умовах маніпулятивного впливу.....	56
<i>Калениченко Р. А., Коханець А. С., Берташ М. І.</i> Особливості організації професійно-психологічного відбору спеціалістів до діяльності в складних та екстремальних умовах.....	63
<i>Клочков В. В.</i> Сучасні погляди на проблему формування психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій.....	71
<i>Мороз В. М.</i> Огляд досвіду формування і забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців армії США.....	80
<i>Мороз Л. І., Діхтяренко С. Ю.</i> Особистісні детермінанти готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри.....	89
<i>Нікітіна Т. І., Мацевко Т. М.</i> Особливості прояву організаційних конфліктів в механізованій роті.....	99
<i>Perepeliuk T. D., Hrynova N. V., Olkhovetskyi S. M.</i> Personality motivation as a component of creative abilities of higher education students.....	107
<i>Свідерська О. І., Гупало С.Р.</i> Психологічні особливості сприймання мови ворожнечі.....	112
<i>Столярова О. М.</i> Дослідження способів впливу на мотиваційну сферу здобувачів вищої освіти.....	120
<i>Хомич В. Ф., Хомич Г. О.</i> Психологічний імунітет та його збереження в умовах інформаційних загроз та викликів.....	126
<i>Шевчук К. В., Мацевко Т. М.</i> Особливості та результати дослідження соціально-психологічного клімату у підрозділах Сухопутних військ Збройних Сил України	136
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	145

Мороз Л. І. доктор психологічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

<https://orcid.org/0000-0003-2840-6689>

Діхтяренко С. Ю. кандидат психологічних наук,
доцент, Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

<https://orcid.org/0000-0003-4506-1221>

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

У статті проаналізовано існуючі дослідження психологічних чинників та складових готовності студентів-психологів до побудови професійної кар'єри. Виокремлено кластери професійно важливих особистісних рис майбутніх психологів. У результаті емпіричного дослідження встановлено, що серед особистісних детермінант готовності до здійснення професійної кар'єри найбільш вагомими є аналітичні здібності, емпатія, мотивація, досягнення, розкутість у спілкуванні.

Ключові слова: особистість; особистісні детермінанти; індивідуально-психологічні властивості; психологічна готовність; професійна кар'єра; професійна самореалізація; професіоналізація; здобувач психологічної освіти.

Вступ. Успішна побудова кар'єри випускниками закладів вищої освіти у галузі здобутої спеціальності є пріоритетним завданням будь-якого вишу, на яку напружено працює увесь науково-педагогічний персонал випускових кафедр. Успішне завершення навчання та подальша професійна діяльність за здобутою спеціальністю є свідченням ефективності функціонування закладу освіти, абсолютної реалізації ним свого цільового призначення. Здобуття спеціальності означає остаточну сформованість складних професійних компетенцій фахівця та його функціональну спроможність здійснювати ті види діяльності, що зафіксовані у стандарті вищої освіти за відповідною галуззю знань.

Гармонійне та безбар'єрне перетікання навчально-пізнавальної діяльності «вчорашнього» студента у професійну діяльність молодого фахівця – ідеальний варіант початку побудови професійної кар'єри, ключовими умовами якого є плановірність, відсутність перерв та перешкод у професійній діяльності, особистісна готовність молодого людини до інтенсивних зусиль для продовження обраного життєвого шляху. На жаль,

сучасні українські реалії часто не дозволяють реалізувати подібний сценарій входження у професію, що зумовлюється тісно взаємопов'язаними між собою об'єктивними та суб'єктивними чинниками. Об'єктивні чинники проблематичності планової побудови кар'єри пов'язані з нестабільною соціально-політичною та економічною ситуацією у країні: відсутність потреби на ринку праці у відповідних фахівцях, наявність нездорової, неконструктивної конкуренції на робочих місцях, низька оплата праці, нечітке визначення посадових обов'язків. Серед суб'єктивних чинників можна назвати недостатню увагу до особистісного розвитку студентів під час їх перебування у закладі вищої освіти, недоліки виховної роботи з ними, що призводить до зниженої трудової мотивації, негативного самосприйняття у професії, а також недостатньої сформованості навичок цілепокладання, відсутності відпрацьованих варіантів дій у проблемних ситуаціях, які є невід'ємною частиною будь-якої професійної діяльності. Дія зазначених чинників особливо яскраво дає про себе знати у професійній діяльності фахівців, які мають гуманітарну спеціальність та будують

свою кар'єру у відповідній сфері. Станом на теперішній час доволі поширеним є такий сценарій трудового шляху молоді людини, яка здобула психологічну освіту, як важкий пошук першого робочого місця, подальше поневіряння по різних місцях роботи, а іноді і зміна сфери зайнятості.

Провідними науковцями та освітянами вже не вперше, а останнім часом все частіше і частіше, висловлюється думка про те, що окрім формування інструментально-прикладних вмінь, необхідних для функціональної спроможності виконувати професійні обов'язки, не менш важливим є формування гармонійної, розвиненої, внутрішньо багатогранної особистості майбутнього фахівця. Таке зміщення пріоритетів стратегії сучасної освіти постулює безумовну цінність особистості та необхідність її розгляду у якості предмету формувального впливу в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності студента. Адже особистість спеціаліста виступає фундаментом його професійної поведінки, а ступінь особистісного розвитку безпосередньо позначається на спроможності творчо підходити до вирішення професійних завдань, варіативності та свободі дій у процесі професійної діяльності. У професіях же гуманітарного циклу, до яких безумовно належить і професія психолога, особистість фахівця, окрім індикації його загальнокультурного та морального розвитку, виступає основним «інструментом» професійної діяльності, тобто фундаментальним чинником впливу на психоемоційний стан та особистість клієнта. Тому можна припустити, що сформованість комплексу професійно важливих особистісних якостей студента-психолога виступає важливим компонентом його психологічної готовності до реалізації професійної кар'єри, що зумовлює актуальність дослідження особистісних характеристик майбутніх психологів у якості важливих детермінант побудови професійної кар'єри та емпіричного визначення найбільш значущих з них.

Метою статті є емпіричне виявлення найбільш суттєвих особистісних властивостей здобувачів психологічної

освіти, що впливають на рівень готовності майбутніх психологів до реалізації професійної кар'єри.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз літератури показав, що вже здійснено значну кількість теоретичних та емпіричних досліджень, присвячених висвітленню психологічних чинників та складових готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Так, у вітчизняних наукових виданнях з психології практично у кожному номері журналу можна знайти статтю, в якій йдеться про ті чи інші психологічні аспекти професіоналізації студентів-психологів, підготовки та готовності майбутніх психологів до професійної самореалізації, зокрема психологічні чинники та механізми їх професіоналізації. Можна також знайти цілий ряд новітніх досліджень вітчизняних науковців, в яких саме особистісні якості розглядаються з точки зору їх значущості для майбутньої професійної діяльності здобувача психологічної освіти.

Окремої уваги заслуговують здійснені наукові дослідження, в яких предметом розгляду виступали важливі особистісні якості майбутніх психологів, аналіз яких дозволить встановити, які компоненти особистісного потенціалу здобувачів психологічної освіти вже потрапляли у поле уваги науковців. Наприклад, С. Стріхою проведено дослідження значущих індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів. Не дивлячись на те, що вибірку дослідження склали майбутні працівники пенітенціарних установ, визначені важливі особистісні характеристики, на нашу думку, носять універсальний характер та будуть актуальними для дипломованих психологів багатьох сфер зайнятості. Серед індивідуально-психологічних властивостей майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ, що сприяють їх професійному саморозвитку, шляхом застосування методу ранжування дослідницею було виділено наступні: емоційно-вольова стійкість, високий рівень інтелекту, самоконтроль поведінки, наполегливість у досягненні мети [10, 93].

Е. Сколота у якості важливої ланки професійного профілю майбутнього психолога розглядає таку інтегративну особистісну якість як асертивність, розуміючи її як «вміння людини діяти самостійно та автономно, адекватно соціальній ситуації на основі самоповаги і позитивного самооцінювання» [8, 79]. Н. Сердюк зосереджується на іншій професійно важливій особистісній якості майбутнього психолога. Мова йде про атракційність як природну здатність фахівця входити у довіру до клієнтів та викликати їх симпатію. На думку дослідниці, зважаючи на необхідність притаманної професії психолога постійної міжособистісної взаємодії, саме атракційність відіграє визначну роль у професійній діяльності практикуючого психолога та, відповідно виступає важливим чинником готовності до побудови успішної професійної кар'єри [7, 71].

І. Якимчук розглядає формування особистісної зрілості майбутнього психолога як одну з ключових умов їх успішної професійної діяльності після завершення навчання. Дослідниця підкреслює, що сам зміст професії практикуючого психолога передбачає опору на власний особистісний потенціал як ключову умову успішного виконання професійних обов'язків [12, 127]. У контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що особистісна зрілість розуміється авторкою як інтегративне психологічне утворення, що включає до свого складу цілий комплекс особистісних характеристик, а саме: самостійність, відповідальність, терпимість, емоційна стійкість, самоконтроль поведінки, впевненість у собі, рефлексивність, критичність мислення, прагнення до саморозвитку та самореалізації, емпатійність, здатність до психологічної близькості з іншими, спрямованість на значущі життєві цілі, креативність [12, 124].

Н. Гриньова у контексті забезпечення прогресивної професіоналізації здобувачів психологічної освіти розглядає психологічні механізми становлення їхньої

професійної свідомості як універсального психологічного новоутворення, що з'являється у процесі опанування професійними знаннями, вміннями та навичками, формування професійного світогляду. На основі логіко-змістовного аналізу дослідницею було визначено психологічні механізми становлення професійної свідомості майбутнього психолога: професійна установка, професійна адаптація, професійна рефлексія, цілепокладання, професійна самооцінка [3, 36].

Інші дослідники особливу увагу приділяли мотиваційній сфері майбутніх психологів та розглядали її як базову складову психологічної готовності до професійної діяльності та здійснення професійної кар'єри (О. Сафін, С. Діхтяренко, О. Столярова, Т. Рабодзей, Т. Філатова). Можна зустріти роботи, в яких сформованість мотивів трудової діяльності ототожнюється з психологічною готовністю до професійної діяльності. Однак ми переконані, що це не тотожні психологічні явища. Здійснюючи змістовний аналіз цього питання, ми дійшли до висновку, що коли мова йде про мотивацію професійної діяльності у галузі психології, то мається на увазі виключно внутрішньоособистісне утворення, що вбирає у себе такі суб'єктивні компоненти як інтерес до змісту діяльності, усвідомлення наявності професійно важливих здібностей, позитивні уявлення про себе у професії, бажання розібратися у собі та допомогти у цьому іншим людям тощо. Психологічна ж готовність до професійної діяльності окрім суб'єктивних компонентів, зокрема мотивації трудової діяльності, завжди включає наявні об'єктивні характеристики та умови здійснення професійної діяльності, оскільки саме їх змістовне наповнення безпосередньо позначається на оцінці спроможності професійної самореалізації у тій чи іншій сфері суспільної діяльності та відповідно визначає ступінь мобілізації на виконання обов'язків у рамках обраної професії, а також і певні кар'єрні звершення.

На думку О. Сафіна, С. Діхтяренко та

ін. професійна мотивація є основним чинником, який впливає на результативність здійснення трудової діяльності і готовність майбутнього психолога до професійної діяльності не зводиться лише до оволодіння спеціальними знаннями, а базується на мотиваційній сфері особистості. Відповідно сформована мотиваційна готовність до майбутньої професії підвищує вірогідність успіху та конкурентоспроможності у професійній діяльності, а особливості функціонування і розвиток мотиваційної сфери майбутнього психолога забезпечують його професійне становлення та успіх у професійній діяльності [9, 107]. На думку зазначених науковців до основних професійних мотивів психологів належать мотиви призначення професії, діяльнісно-результативні мотиви, мотиви соціального престижу професії психолога, мотиви міжособистісного спілкування, мотиви реалізації своїх вмінь у професії. Дослідники також звертають увагу на важливі ознаки професіоналізму майбутнього психолога, серед яких називаються об'єктивність при сприйнятті та аналізі складних життєвих ситуацій, вміння визначити коло доступних йому для виконання завдань, готовність застосувати власний досвід у відповідності із новими обставинами життя [9, 107].

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використовувались як теоретичні, так і емпіричні методи. Теоретичні методи дослідження: аналіз, систематизація, узагальнення інформації з наукових джерел. Емпіричні методи дослідження: констатувальний експеримент, спрямований на визначення найбільш вагомих особистісних детермінант готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри, у ході якого використовувалися експертні оцінки та ранжування.

Результати і обговорення. Повертаючись до базової категорії нашого дослідження, а саме готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри, необхідно здійснити її короткий загальнотеоретичний аналіз, виокремивши

сутнісні характеристики та зв'язки з іншими психологічними явищами.

На думку С. Алмаші та С. Костю психологічна готовність студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності виступає важливою передумовою ефективності їх діяльності після завершення здобуття вищої освіти, оскільки цей специфічний стан психоемоційної мобілізації сприяє найбільш повному використанню набутих у закладі вищої освіти знань, досвіду, дозволяє краще зберігати самоконтроль та швидше адаптуватися до появи неочікуваних перешкод під час виконання професійних обов'язків [1, 7].

В. Varchi тлумачить професійне формування майбутнього спеціаліста через призму його професіоналізації. Дана категорія розуміється автором як процес поступового оволодіння професією, що охоплює сам вибір професії, здобуття відповідної освіти, увесь трудовий шлях професіонала, а також припинення професійної діяльності. Це супроводжується трансформацією особистості спеціаліста по мірі підвищення його професійної кваліфікації. На етапі професійного навчання трансформується структура самосвідомості студента, зокрема його «Я-концепція», що призводить до появи таких новоутворень як професійна ідентичність, професійна рефлексія, професійне мислення, готовність до професійної діяльності [13, 5]. В. Varchi, ще раз підтверджуючи пріоритет формування особистості фахівця як стратегічний напрям сучасної освіти, стверджує, що в процесі оволодіння професією змінюється особистість здобувача освіти, його ціннісні орієнтації, збагачуються та розширюються досвід і компетенція [13, 6]. Отже, у процесі професіоналізації відбувається розвиток професійно значущих якостей та здібностей, відбувається активне, якісне перетворення внутрішнього світу, що у наслідковому результаті призводить до принципово нового способу життя, що лежить в основі професійної самореалізації. Сформований професіонал, на думку науковця повинен бачити свою

професію у всій сукупності її широких соціальних зв'язків, знати її основні вимоги, розуміти зміст та специфіку професійної діяльності, орієнтуватися у строкатому спектрі професійних завдань та бути готовим вирішувати їх у мінливих соціальних умовах [13, 9].

Для розуміння внутрішнього влаштування психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри важливо розглянути структуру психологічної готовності до будь-якої діяльності. Так, за В. Моляко готовність до діяльності складається з трьох блоків: 1) сенсорна організація індивіда; 2) об'єктивні характеристики різноманітних умов виконання професійної діяльності; 3) психічні властивості, стани і процеси суб'єкта діяльності [5, 184]. О. Хуртенко та І. Якимчук наголошують на існуванні двох основних підходів до визначення змісту та структури психологічної готовності особистості до діяльності: функціональний та особистісний. Дослідники визначають психологічну готовність до діяльності з точки зору особистісного підходу як «стійке, інтегральне утворення особистості, яке включає низку компонентів, адекватних вимогам змісту та умов діяльності, які у своїй сукупності дають можливість суб'єкту більш-менш успішно її здійснювати» [11, 186]. Структура ж готовності до професійної діяльності включає у якості основного компоненту стійку мотивацію діяльності, а також огортає професійно значущі якості, певну сукупність знань, умінь та навичок, характер їх застосування на практиці [11].

На думку Н. Антонової основним засобом формування готовності до професійної діяльності є самосуб'єктивація, що розуміється дослідницею як самотворення себе у якості суб'єкта життєдіяльності та суб'єкта професійної діяльності. Специфічним психологічним новоутворенням, що є індикаторами успішної самосуб'єктивації як майбутнього суб'єкта професійної діяльності виступає позиція суб'єкта професійного учіння, що згодом

трансформується у позицію суб'єкта професійної діяльності [2, 21].

Теоретичний конструкт психологічної готовності студентів-психологів до реалізації професійної кар'єри базується на ідеї необхідності включення до нього об'єктивних характеристик професійної діяльності психолога, зокрема сформованість максимально повного та реалістичного уявлення студентів про умови та зміст діяльності практичного психолога, прийняття яких, на нашу думку, виступає значущою умовою їх готовності до побудови професійної кар'єри. При цьому ми спираємось на теоретичні напрацювання О. Сироватко, яка наголошує на необхідності врахування як суб'єктивних, так і об'єктивних характеристик діяльності психолога. При цьому під об'єктивними характеристиками діяльності психолога розуміються її цілі і завдання, певні функції та види, вимоги до норм професійної діяльності та її результати, пов'язане з професійною діяльністю соціальне оточення. Суб'єктивні характеристики діяльності психолога включають знання, вміння, навички, професійні позиції, психологічні якості та акмеологічні інваріанти [6, 251-252]. О. Сироватко вторить П. Казар'ян, зазначаючи, що «систему професійної підготовки психолога неможливо побудувати без урахування соціальних витоків, соціальної «органіки» цієї професії, без аналізу особливостей включення носія цієї професії у соціум» [4, 116].

Спираючись на сучасне розуміння феномену психологічної готовності до діяльності нами було розроблено авторську модель готовності до здійснення професійної кар'єри психолога, у рамках якої шляхом рефлексії та узагальнення професійного досвіду практикуючих психологів визначено ряд значущих об'єктивних характеристик фахової психологічної діяльності, а також складові особистісного ресурсу фахівця, що дозволяють їм максимально ефективно реалізовувати функціонал професії психолога. Серед загальних об'єктивних характеристик професії психолога було виділено такі:

- обтічність, неконкретність

Питання психології

критеріїв досягнення мети професійної діяльності;

- необхідність органічного поєднання особистісного, гуманного, емпатичного ставлення до клієнтів з побудовою стосунків на комерційній основі та отриманням фінансової вигоди;

- значна енерговитратність у зв'язку з постійною та глибокою особистісною комунікацією з людьми;

- стресогенність професійної діяльності у сфері надання психологічних послуг;

- постійна систематизація суб'єктивних явищ внутрішнього досвіду людини, їх інтелектуальна об'єктивізація;

- поліваріативність стратегій та напрямів психологічної допомоги клієнту;

- наявність значної кількості різноякісного інструментарію для здійснення професійної діяльності;

- значна кількість ступенів свободи у процесі вибору найбільш прийнятної для фахівця теоретичної, зокрема, термінологічної бази, професійного інструментарію, методів та методик для роботи ;

- значна варіативність розміру заробітної плати в залежності від характеру та якості психологічних послуг, що надаються, вміння презентувати свої професійні досягнення, а також наявності власного індивідуального почерку, авторського підходу в процесі надання психологічних послуг;

- неможливість досягнення швидкого результату;

- прихованість психологічних явищ, їх недоступність чуттєвому сприйняттю.

Психологічна готовність майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри залежить від сформованості у них тих особистісних якостей, що дозволяють максимально ефективно впоратися з перерахованими вище характеристиками та умовами праці психолога. Визначені нами професійно бажані особистісні характеристики майбутніх психологів можна згрупувати у декілька кластерів:

1) когнітивний кластер: толерантність до невизначеності, навички

цілепокладання, здатність до об'єктивної оцінки ситуації надання психологічної допомоги, саногенне мислення, вербальний інтелект, легкість переключення та розподілу уваги, теоретичне мислення, аналітичні здібності, висока концентрація уваги, вміння приймати рішення, загальна та професійна ерудованість, креативність;

2) емоційно-вольовий кластер: цілеспрямованість, саморегуляція, самоорганізація, самодисципліна, емпатія, емоційна експресія, емоційний інтелект, впевненість у собі;

3) мотиваційний кластер: мотивація досягнення, високі особистісні домагання;

4) комунікативний кластер: артистизм, розкутість у спілкуванні.

Пілотажне емпіричне дослідження проводилось на базі Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. У процесі дослідження використовувалися такі методи як експертне оцінювання та ранжування. Вибірку дослідження склали здобувачі наукового ступеня доктора наук з психології та науково-педагогічні працівники, які викладають психологічні дисципліни. Загальна чисельність вибірки дослідження склала 30 осіб (23 жінки та 7 чоловіків). Основними причинами включення до складу вибірки дослідження саме такого контингенту є наявність у них повної вищої психологічної освіти, сформовані уявлення про специфіку професійної діяльності практикуючого психолога, наявність власного практичного досвіду роботи психологом. Тобто ми виходили з того, що саме вони можуть слугувати компетентними експертами при оцінці найбільш значущих особистісних детермінант готовності психологів до здійснення професійної кар'єри. Учасникам дослідження було запропоновано список перерахованих вище бажаних для психолога особистісних характеристик з проханням проранжувати їх за критерієм потужності впливу на формування готовності психологів до здійснення професійної кар'єри. Щоб врахувати можливі гендерні відмінності, кожний респондент здійснював процедуру

Питання психології

ранжування особистісних рис двічі – значущі особистісні якості, що зумовлюють готовність до побудови кар’єри жінками-психологинями та, відповідно, особистісні якості, що

зумовлюють готовність до побудови кар’єри чоловіками-психологами.

На наступному етапі вираховувався середній ранг кожної особистісної характеристики (табл. 1).

Табл. 1

Результати експертного ранжування особистісних детермінант готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар’єри (представлено перші 10 рангів)

<i>Середній ранг</i>	<i>Жінки-психологи</i>	<i>Середній ранг</i>	<i>Чоловіки-психологи</i>
1,15	Емпатія	2,05	Емпатія
2,74	Розкутість у спілкуванні	3,16	Аналітичні здібності
4,68	Аналітичні здібності	4,00	Мотивація досягнення
6,37	Мотивація досягнення	5,68	Розкутість у спілкуванні
7,32	Загальна та професійна ерудованість	5,68	Загальна та професійна ерудованість
9,00	Саногенне мислення	6,58	Емоційний інтелект
10,00	Навички цілепокладання	7,05	Креативність
11,37	Креативність	8,32	Навички цілепокладання
12,21	Емоційний інтелект	10,74	Вербальний інтелект
13,58	Саморегуляція	11,32	Емоційна експресія

Інтерпретація представлених у таблиці ієрархій особистісних детермінант готовності до реалізації професійної кар’єри психолога дозволила зробити декілька важливих узагальнень:

1) отримані ієрархії особистісних якостей виявилися досить схожими між собою, що свідчить про універсальний характер більшості наведених у таблиці індивідуально-психологічних характеристик та їх відносну свободу від гендерного чинника;

2) отримані незначні відмінності між проранжованими особистісними характеристиками підпорядковуються компенсаторному принципу. Тобто респонденти час від часу включали до списку бажаних ті особистісні якості, яких прогнозовано та традиційно не вистачає представникам чоловічої або жіночої статі. Наприклад досить показовим є те, що у «жіночій» ієрархії якостей представлена саморегуляція, у той час як до «чоловічої» потрапила емоційна експресія. Очевидно, що досліджувані виходили з того, що чоловікам часто не вистачає вміння виражати емоції, що і стало причиною включення до списку бажаних для чоловіків-психологів емоційної експресії. В той час як у відповідності до гендерних стереотипів жінки не завжди добре

контролюють свої емоції, тому на думку респондентів для успішної кар’єри їм потрібно мати розвинені навички емоційної саморегуляції;

3) на перших місцях в обох ієрархіях опинилися такі особистісні якості як аналітичні здібності, емпатія, мотивація досягнення, розкутість у спілкуванні, загальна та професійна ерудованість, що свідчить про їх найбільшу затребуваність з точки зору психологічної готовності до реалізації професійної кар’єри у лоні психології. Показовим є те, що ці особистісні характеристики охоплюють усі чотири кластери професійно важливих рис психологів – від когнітивного до комунікативного.

За результатами здійсненого емпіричного дослідження можна прогнозувати, що саме ті особистісні характеристики, які за результатами експертних оцінок мають більш високі ранги, виступають найбільш значущими психологічними детермінантами готовності здобувачів психологічної освіти до здійснення професійної кар’єри.

Висновки. Психологічна готовність студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності виступає важливою передумовою ефективності їх діяльності після завершення здобуття вищої освіти,

оскільки цей специфічний стан психоемоційної мобілізації сприяє найбільш повному використанню набутих у закладі вищої освіти знань, досвіду, дозволяє краще зберігати самоконтроль та швидше адаптуватися до появи неочікуваних перешкод під час виконання професійних обов'язків.

Проведене емпіричне дослідження мало в першу чергу пілотажний характер, передбачало активне використання методу експертних оцінок та було спрямовано на визначення найбільш значущих особистісних детермінант готовності майбутніх психологів до реалізації професійної кар'єри. Виявлені особистісні детермінанти в переважній більшості носять універсальний характер та мало залежать від гендерної складової. Незначні відмінності між ієрархіями особистісних

рис чоловіків та жінок, які здобуваються психологічну освіту, підпорядковуються компенсаторному принципу. Найбільш затребуваними з точки зору готовності до здійснення професійної кар'єри є такі особистісні якості як аналітичні здібності, емпатія, мотивація досягнення, розкутість у спілкуванні, загальна та професійна ерудованість.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з експериментальною перевіркою виявлених особистісних детермінант на вибірках студентів-психологів, а також визначення та обґрунтування психологічних індикаторів готовності майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри, що зробить можливим валідну діагностику цього психологічного феномену.

Список використаних джерел

1. Алмаші С. Дослідження психологічної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності / С. Алмаші, С. Костю // Вісник Національного університету оборони України. – 2019. – №2 (52). – С. 5-15.
2. Антонова Н. О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н. О. Антонова. – Київ, 2012. – 43 с.
3. Гриньова Н. В. Психологічні механізми становлення професійної свідомості майбутніх психологів у закладі вищої освіти / Н. В. Гриньова // Вісник національного університету оборони України. – 2021. – №4(62). – С. 34-40.
4. Казар'ян П. А. Професійний розвиток майбутнього психолога / П. А. Казар'ян // Актуальні проблеми психології. – 2016. – Т. 7. – Вип. 42. – С. 112-119.
5. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : монографія / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
6. Психологічна служба : підручник / [за ред. В. Г. Панка, А. Г. Обухівської, В. Д. Острової та ін.] – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
7. Сердюк Н. І. Атракційність як запорука ефективної консультативної діяльності психолога / Н. І. Сердюк // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. – 2021. – №3. – Том 32(71). – С. 70-74.
8. Сколота Е. В. Асертивність як складник професійного профілю майбутнього психолога / Е. В. Сколота // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. – 2020. – №4. – Том 31(70). – С. 79-83.
9. Столярова О. М. Мотиваційна готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої професії психолога / О. М. Столярова, О. Д. Сафін, С. Ю. Діхтяренко, Т. С. Рабодзей // Вісник Національного університету оборони України. – 2021. – №6(64). – С. 105-109.
10. Стріха С. В. Визначення важливих індивідуально-психологічних рис майбутніх офіцерів-психологів пенітенціарних установ України / С. В. Стріха // Вісник Національного університету оборони України. – 2018. – №1(49). – С. 89-94.
11. Хуртенко О. В. Готовність до професійної діяльності майбутнього психолога у контексті його професійної адаптації / О. В. Хуртенко, І. П. Якимчук // Вісник Національного університету оборони України. – 2020. – №1(54). – С. 186-192.
12. Якимчук І. П. Особистісна зрілість майбутніх психологів у контексті їхньої професійної підготовки / І. П. Якимчук // Вісник Національного університету оборони України. – 2018. – №1(49). – С. 124-129.
13. Barchi V. V. Psychological features of the future specialist's professional formation / V. V. Barchi // Вісник Національного університету оборони України. – 2022. – №5 (63). – С. 5-11.

References

1. Almashi S., Kostiu S. (2019). Doslidzhennia psykholohichnoi hotovnosti studentiv-psykholohiv do maibutnoi profesiinoi diialnosti [Research of psychological readiness of students-psychologists for future professional activity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №2 (52). S. 5-15 (in Ukrainian).
2. Antonova N. O. (2012). *Psykholohichni osnovy rozvytku hotovnosti do profesiinoi diialnosti u maibutnikh psykholohiv* [Psychological bases of development of readiness for professional activity at future psychologists]. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia dokt. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohichna i vikova psykholohiia». Kyiv, 43 s. (in Ukrainian).
3. Hrynova N. V. (2021). *Psykholohichni mekhanizmy stanovlennia profesiinoi svidomosti maibutnikh psykholohiv u zakladi vyshchoi osvity* [Psychological mechanisms of formation of professional consciousness of future psychologists in higher education]. *Visnyk natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №4(62). S. 34-40. (in Ukrainian).
4. Kazarian P. A. (2016). *Profesiinyi rozvytok maibutnoho psykholoha* [Professional development of the future psychologist]. *Aktualni problemy psykholohii*. T. 7. Vyp. 42. S. 112-119. (in Ukrainian).
5. Moliako V. O., Muzyka O. L. (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen : monohrafiia* [Abilities, creativity, talent: theory, methods, research results]. Zhytomyr : Ruta, 320 s. (in Ukrainian).
6. *Psykholohichna sluzhba : pidruchnyk* [Psychological service]. Za red. V. H. Panka, A. H. Obukhivskoi, V. D. Ostrovoi ta in. Kyiv : Nika-Tsentr, 2016. 362 s. (in Ukrainian).
7. Serdiuk N. I. (2021). *Atraksiinist yak zaporuka efektyvnoi konsultatyvnoi diialnosti psykholoha* [Attractiveness as a guarantee of effective counseling activities of a psychologist]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia*. №3. Tom 32(71). S. 70-74. (in Ukrainian).
8. Skolota E. V. (2020). *Asertyvnist yak skladnyk profesiinoho profilu maibutnoho psykholoha* [Assertiveness as a component of the professional profile of the future psychologist]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia*. №4. Tom 31(70). S. 79-83. (in Ukrainian).
9. Stoliarova O. M., Safin O. D., Dikhtiarenko S. Yu., Rabodzei T. S. (2021). *Motyvatsiina hotovnist zdobuvachiv vyshchoi osvity do maibutnoi profesii psykholoha* [Motivational readiness of higher education students for the future profession of psychologist]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №6(64). S. 105-109. (in Ukrainian).
10. Strikha S. V. (2018). *Vyznachennia vazhlyvykh indyvidualno-psykholohichnykh rys maibutnikh ofitseriv-psykholohiv penitentsiarnykh ustanov Ukrainy* [Identification of important individual psychological traits of future officers-psychologists of penitentiary institutions of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №1(49). S. 89-94. (in Ukrainian).
11. Khurtenko O. V., Yakymchuk I. P. (2020). *Hotovnist do profesiinoi diialnosti maibutnoho psykholoha u konteksti yoho profesiinoi adaptatsii* [Readiness for professional activity of the future psychologist in the context of his professional adaptation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №1(54). S. 186-192. (in Ukrainian).
12. Yakymchuk I. P. (2018). *Osobystisna zrilist maibutnikh psykholohiv u konteksti yikhnoi profesiinoi pidhotovky* [Personal maturity of future psychologists in the context of their professional training]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*. №1(49). S. 124-129. (in Ukrainian).
13. Barchi B. V. *Psychological features of the future specialist's professional formation* / B. V. Barchi // *Вісник Національного університету оборони України*. – 2022. – №5 (63). – С. 5-11.

Summary

Moroz L. doctor of psychological sciences, professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical Universit

Dikhtiarenko S. candidate of psychological sciences, associate professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical Universit

PERSONAL DETERMINANTS OF PREPAREDNESS OF PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL CAREERS

Introduction. *The formation of a set of professionally important personal qualities of a student psychologist is an important component of his psychological readiness to pursue a professional career, which determines the relevance of the study of personal characteristics of future psychologists as important determinants of professional career and empirical determination of the most important.*

Purpose. *Empirical identification of the most significant personal characteristics of psychological*

education seekers, which affect the level of readiness of future psychologists to pursue a professional career.

Methods. Both theoretical and empirical methods were used to achieve the research goal. Theoretical research methods: analysis, systematization, generalization of information from scientific sources. Empirical research methods: a confirmatory experiment aimed at determining the most important personal determinants of the readiness of psychology students to pursue a professional career, which used expert assessments and rankings.

Originality. Pilot empirical research was conducted on the basis of Uman State Pedagogical University. Paul Ticini. Methods such as expert evaluation and ranking were used in the research process. The sample of the study consisted of candidates for the degree of Doctor of Science in Psychology. The scientific novelty of the study is the grouping and separation of clusters of professionally important personality traits of future psychologists. The practical significance of the research results lies in the empirical determination of the most significant personal determinants of the readiness of future psychologists to pursue a professional career.

Conclusion. The personal determinants identified as a result of the study are mostly universal and depend little on the gender component. Minor differences between the hierarchies of personality traits of men and women receiving psychological education are subject to the compensatory principle. Personal qualities such as analytical skills, empathy, motivation to achieve, looseness of communication, general and professional erudition are the most sought after in terms of professional career readiness. Prospects for further research may be related to the experimental verification of identified personality determinants in samples of psychologists, as well as the definition and justification of psychological indicators of future psychologists' readiness to build a professional career, which will allow a valid diagnosis of this psychological phenomenon.

Key words: personality; personal determinants; individual psychological properties; psychological readiness; professional career; professional self-realization; professionalization; applicant for psychological education.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 21.04.22.